

BAHAR ÇUHADAR
bahar.cuhadar@hurriyet.com.tr

Beyoğlu'nun boydan boya tiyatro mekânlarıyla dolu olduğu, Şehzadebaşı'nın, Kadıköy'ün, Üsküdar'ın, Pangaltı'nın sanat ve kültür merkezleri olarak nefes alıp verdiği, yazlık tiyatroların şehre yayıldığı, sahnelerden çokdilli repliklerin yükseldiği, 100 sene öncesinin İstanbul'una dair en ufak bir iz bulmak mümkün mü bugün? Beyoğlu'nda Ses Tiyatrosu dışında yaşamaya devam eden bir köklü tiyatro sahnesi daha yokken, bir zamanlar şehrin kültür-sanat hayatına can vermiş binaların üzerinde, geçmişi işaret eden tek bir plaket dahi yokken... Birkaç gündür, yarım asırlık Ankara Sanat Tiyatrosu'nun mekânından çıkmak zorunda kalışını konuşuyoruz. Köksüzlüğümüzün, belleksizliğimizin, muhafaza edememişimizin örnekleri durmadan artıyor. Hal böyleyken, 15 Aralık'ta Yapı Kredi Kültür Sanat'ta açılacak olan bir sergi, kolektif hafızamızı uyanmaya çağırıyor.

AYAKKABICILIKTAN 'KULIS'E...

'Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz' başlıklı sergi Osmanlı ve Türkiye tiyatro tarihinin pek çok açıdan görünmez kılınmış tarihini anımsatmak üzere hazır... Hrانت Dink Vakfı öncülüğünde, Yapı Kredi Yayınları ve Türkiye Tiyatro Vakfı işbirliğiyle, Kevser Güler, Banu Atca ve Esen Çamurdan'ın küratörlüğünde hazırlanan sergi; 19'uncu yüzyıldan itibaren şehrin tiyatro hayatını, Türkiye tiyatrosunun temelini atan Ermeni tiyatro emekçilerini, topluluklarını, onların açtıkları mekânları ve dönemin kent yaşamında tiyatronun yerini anımsatan kapsamlı bir arşivden doğmuş. Osmanlıca, Ermenice ve Türkçe 600 civarında elyazması ve matbu tiyatro metni, 500'den fazla Ermenice ve Türkçe dergi ve broşür, fotoğraflar, kartpostallar, çizimler... Ve 1946-1996 yılları arasında kesintisiz yayımlanan Ermenice tiyatro dergisi Kulis... 12 bine yakın görsel materyal... Bir tiyatro cenneti... Ve bu 'cennet'i kuran isim: Belleksizliğimize inat, devasa bir arşiv yaratıp bugünlere ulaşmasını sağlayan, ömrünü tiyatroya adanmış Ermeni oyuncu, yönetmen, yayıncı ve yazar Hagop Ayvaz...

1911'de İstanbul, Yenikapı'da dünyaya gelen, tiyatroyla üvey babasının ayakkabı imalat-hanesinde çıraklık yaptığı sırada tanışan Ayvaz, içine genç yaşında düşen tiyatro ateşini, hayata veda ettiği 2006'ya kadar canlı tutmuş. Aynı anda çalıştığı Harutyun Samurkas'ın kendisini Sark Tiyatrosu'na (Arevlyan Taderahump)

Hagop Ayvaz'ın tiyatro cenneti

Sahneye adımını ilk kez attığı 1928 senesinden ömrünü tamamladığı 2006 yılına kadar Türkiye tiyatrosunun hem sanatçı hem de yayıncı olarak bir parçası olmuş, Ermenice tiyatro dergisi 'Kulis'i 50 sene boyunca kesintisiz yayımlamış, binlerce yazılı ve görsel materyalden oluşan arşiviyle tiyatro belleğine dönüşmüş bir isim: Hagop Ayvaz... Ermeni tiyatrosu ve yayıncı Hagop Ayvaz'ın kişisel arşivi, 'Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz' başlıklı sergiyle Yapı Kredi Kültür Sanat'ta seyirciyle buluşuyor. Sergi vesilesiyle Ayvaz'ın 'tiyatro cenneti'ne sokulduk...

Kulis'in 15 Aralık 1946 tarihli ilk sayısının kapağı (solda, üstte). Muhsin Ertuğrul, Neyyire Neyir Ertuğrul, Cahide Sonku ve Melek Kobra 'Kral Lear' da. İstanbul Şehir Tiyatrosu, 1938 (üstte).

Hagop Ayvaz ve Zaruhi Değirmenciyan 'Son Perde' adlı oyunda.

götürüp kumpanyanın yönetmeni Krikor Hagopyan ile tanışmasıyla başlıyor tiyatro hayatı. Sahneye ilk kez 1928'de, Narlıkapı Şafak Tiyatrosu'nda, ailesinden gizli çıkıyor; Srapiion Manasyan'ın 'Çağatsbanın Ağçığı' (Değirmencinin Kızı) adlı Ermenice operetinde figüran olarak... 1929'da aynı sahnede, 'İki Ahbap Çavuş'ta rol alıyor. Naşit Özcan, Bedros Baltazar, Hazım Körmükçü ve Aram Elmas'ın aralarında bulunduğu önemli tiyatrocularla dostluklar kuruyor. 1930'da ise Beyoğlu Yenisehir Mangasar Bahçe Tiyatrosu'ndaki 'Kara Değirmen Cinayeti' oyunuyla ilk başrolünü üstleniyor.

Ayvaz'ın oyuncu, yazar ve yönetmen olarak hem profesyonel hem de amatör topluluklarla sürdürdüğü sanat üretimi geçim sıkıntısından ve azınlıklara yönelik baskıcı uygulamalardan nasibini alıyor elbette... Akli sahnedeysen tekstil atölyelerinde çalışmak, sonucunda, sadece gayrimüslimlere uygulanan 'yirmi kur'a ihtiyat' sebebiyle olmak üzere üç kere askerlik hizmeti yapmak, Askale sürgünününden şans eseri kurtulmak (kendi deyişiyle 'kazma-kürekten kurtuluş'), Ermeni meslektaşlarının -yine kendi deyişiyle- 'uzaklara' gitmek zorunda kalması, Ermenice tiyatrosunun bir süreliğine yasaklanması bu zorlukların sadece başlıkları... Ayvaz çağının tiyatro gündemini, 1946'da kurduğu Ermenice tiyatro dergisi 'Kulis' ile birlikte kayda almaya başlıyor.

İSTANBUL'UN ÇOKDİLLİ TİYATRO HAYATININ TANICI

Kendisile 70'lerde tanışan eleştirmen, yazar ve akademisyen Prof. Dr. Dikmen Gürün, 'tiyatro sevdalısı' olarak tanımladığı dostunu şu sözlerle anlatıyor: "Çağaloğlu'ndaki küçük Kulis matbaasına kocaman bir tiyatro dünyası sığdırmıştı. Fotoğraflar, dergiler, gazete kupürleri, kitaplar, kitapçıklar ve ciltler halinde

'Kulis'ler... Bir dergi çıkarmanın getirdiği maddi zorlukların ötesinde Türkiye'nin içinden geçtiği siyasal çalkantılar Hagop Bey'e de değmişti. Ama dik duran bir insandı. Espriyi, sevecendiyi ve bilgisini, anılarını paylaşmak ona büyük keyif verirdi. Bir tiyatro dergisini 50 yıl çıkarmak büyük özveri, mücadele isteyen bir iş. Bir konuşmamızda, 'Bu 50 yılı, ömrümün daha çok kısmını Kulis'e hasreterek tamamladım,' demişti. Tiyatromuzun özenle korunması gereken belleği olarak değerlendiriyorum Kulis'i."

Hagop Ayvaz 'Kulis'i yaşatmak için Türiyeliler Ermenilerin zorunlu göç ettiği kentlerden Halep, Şam, Bağdat, Beyrut ve Tahran'a yolculuklar yapıyor, buralarda dergiye abone kazandırıyor. Yazılarına, 2006'da Kulis'in yayın hayatına son vermesinden sonra Agos gazetesinde devam eden Ayvaz'ın arşivi önce Agos'a, ardından Hrانت Dink Vakfı'na bağışlanıyor.

Eleştirmen, dramaturg ve Türkiye Tiyatro Vakfı Kurucu Başkanı Esen Çamurdan, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısıyla 1960'lar arası İstanbul merkezli tiyatroya odaklanan arşivin Direklerarası'ndaki tiyatro ruhundan melodram furyasına, Darülbeydi'nin açılışından Ermeni oyuncuların sahneden çekilmek zorunda ka-

Hagop Ayvaz

lışlarına kadar, pek çok şey anlattığına dikkat çekiyor. Ayvaz'ın bir dönemin tiyatro binalarının yitip gitmiş olmasına duyduğu üzüntüyü ve bir tiyatro müzesine olan özlemini de vurguluyor Çamurdan. Arşivi çalışırken onu en çok şaşırtan detayları soruyorum, anlatıyor: "Yaz mevsiminde çeşitli bahçelerde, mesire yerlerinde yapılan tiyatro gösterilerini okumuştum ama bu denli yaygın olmaları beni çok şaşırttı. Kentin hemen her yerinde tiyatro yapılıyor, bu demektir ki bir o kadar da seyirci var. Sürekli bir kent içi turne devrimi var İstanbul'da. Anadolu'ya da çok giden topluluk oluyor. Üsküdar sanata düşkünlüğüyle tanınmış, Kadıköy sanat ve sanatçıların yuvası, Pangaltı etkin bir Ermeni kültür merkezi işlevinde. Bir o dönemi düşünün, bir de bugünkü duruma bakın..." Çamurdan sergiye gezenlerin dikkatine ise en çok 19'uncu yüzyılın ikinci yarısının tiyatro hareketliliğinin çekeceğini düşünüyör: "Binaların ya da sahne olarak kullanılan yerlerin çokluğu, seyircinin ilgisi... Çokdillilik, Ermeni sanatçıların ağırlığı, tiyatromuzun öncülleri oluşları... Keske tüm bunlar ve daha fazlası serginin ziyaretçisini bugünü biraz sorgulamaya yöneltse..."

'LAHMACUNCU ARTIYOR, TİYATROLAR AZALIYOR'

Dikmen Gürün, Ayvaz'ın tiyatrosun Beyoğlu'ndan silinişine duyduğu tepkiyi anımsatıyor: "Hagop Ayvaz arşivi ve 'Kulis' bizleri; onun gençlik yıllarında birlikte çalıştığı sanatçıların dünyasından, Şehzadebaşı'ndan, Pera'dan, yazlık bahçe tiyatrolarından Darülbeydi'ye ve 2000'lerin başlarına getirecektir. Hagop Bey'in, 'Ben Muhsin Ertuğrul'la Darülbeydi'yi yaşadım. Ama sadece benim için değil, Türk tiyatrosu için çok değerli olan Muhsin Ertuğrul'un mezarının nerede olduğunu eminim ki bugün genç tiyatrocuların çoğu bilmez' sözleri anlamlıdır. Belleksiz bir toplumuz. Var olanı korumuyoruz. 1960'larda adeta bir tiyatro cenneti olan Beyoğlu'nun şimdiki haline bakın! 'Ne yazık ki Beyoğlu'nda lahmacuncu sayısı artıyor ama tiyatrolar azalıyor!' diye boşuna dememişti Hagop Ayvaz. Umuyorum ki bu sergi ileriye dönük olarak olumlu katkılar sunsun tiyatro dünyamıza. Belleklerimizi tazelesin..." 95 senelik ömrünü tiyatroya adayan Hagop Ayvaz, miras bıraktığı bu eşsiz birikim aracılığıyla bize geçmişe doğru bir köprü kurma imkânı vermekle, kültürel belleğimizi canlandırmakla kalmıyor; Esen Çamurdan'ın da vurguladığı üzere bir tiyatro müzesine kavuşmamız için benzersiz bir fırsat da sunuyor.

'Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz' 15 Aralık 2020-21 Şubat 2021 tarihleri arasında Yapı Kredi Kültür Sanat'ta ziyaretçilerini bekliyor.